

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Верховного Суду
щодо цивільного позову
в кримінальному провадженні
(актуальна практика)

ЗМІСТ

I. ВИСНОВКИ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ	4
II. СТОРОНИ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	4
1. Цивільний позивач	4
2. Цивільний відповідач як суб'єкт відшкодування шкоди	7
1) Відповідальність особи, діянням якої заподіяно шкоду	7
2) Роботодавець обвинуваченого (засудженого) як суб'єкт, на якого покладається обов'язок з відшкодування шкоди	8
III. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СТРАХУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ	15
IV. СОЛІДАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КІЛЬКОХ ОСІБ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ	21
V. ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НЕОСУДНОЮ ОСОБОЮ	23
VI. ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ШКОДИ	24
1. Шкода життю та здоров'ю (смерть, втрата працездатності, витрати на лікування тощо)	24
2. Моральна шкода	26
3. Упущена вигода	28
4. Витрати на поховання	30
VII. СПІВВІДНОШЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ І СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	30
VIII. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ	32

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АТ	акціонерне товариство
ВС	Верховний Суд
ВП ВС	Велика Палата Верховного Суду
ГУ МВС України	Головне управління Міністерства внутрішніх справ України
ГУНП	Головне управління Національної поліції
ДТП	дорожньо-транспортна пригода
Закон	Закон України
Закон № 1961-VI	Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 01 липня 2004 року № 1961-VI
КК	Кримінальний кодекс України
ККС ВС	Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду
КМУ	Кабінет Міністрів України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
МТСБУ	Моторне (транспортне) страхове бюро України
ОП	об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду
ПДР	Правила дорожнього руху
ТОВ	товариство з обмеженою відповідальністю
ТЦК та СП	Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки
ЦК	Цивільний кодекс України

I. ВИСНОВКИ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

На обґрунтування касаційної скарги представник цивільного відповідача зазначає, що всупереч вимогам ст. 36 Закону «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» не було підстав для залучення МТСБУ до розгляду справи як співвідповідача, оскільки заява про виплату відшкодування всупереч ст. 35 цього Закону позивачем не подавалась, МТСБУ не порушило строку для виплати відшкодування, а отже на час розгляду кримінальної справи спору між МТСБУ та цивільним позивачем не було, а МТСБУ не порушувало прав позивача.

Положення ч. 1 ст. 128 КПК щодо можливості пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні особою, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, зокрема, до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, треба розуміти як можливість пред'явлення зазначеного позову до МТСБУ як юридичної особи, на яку ст. 41 Закону «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» покладено обов'язок відшкодування такої шкоди.

Для розгляду в межах кримінального провадження цивільного позову потерпілого до МТСБУ про стягнення шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК, попереднє звернення потерпілого до МТСБУ із заявою про виплату страхового відшкодування в порядку, визначеному ст. 35 Закону «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», не є обов'язковим.

Постанова ВП ВС від 19 червня 2019 року у справі № 465/4621/16-к (провадження № 13-24кс19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82703512>

II. СТОРОНИ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1. Цивільний позивач

У касаційній скарзі представник цивільного відповідача просив змінити судові рішення в частині цивільного позову та відмовити у його задоволенні, оскільки потерпіла не надала доказів перебування у цивільному шлюбі з загиблим.

Верховний Суд відхилив твердження представника цивільного відповідача тому, що факт проживання загиблого з потерпілою у цивільному шлюбі підтверджувався показаннями інших потерпілих у судовому засіданні, та довідкою селищної ради.

Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 02 вересня 2024 року у справі № 689/477/23 (провадження № 51-2463км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121502732>

На думку представника цивільного відповідача потерпіла (донька загиблого) не спілкувалась із батьком, не навідувала його за місцем проживання, не брала участі у його похованні, навіть не знала тривалий час про його смерть, а тому не має права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Дитина належить до суб'єктів, яким може бути компенсована моральна шкода, завдана смертю її батька, незалежно від того, чи проживала вона однією сім'єю із батьком, якому діями засудженого внаслідок вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК, заподіяно смерть. Обсяг попереднього спілкування між дитиною та батьком не впливає на факт їх родинних відносин, факт моральних страждань та право на відшкодування моральної шкоди.

Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 02 вересня 2024 року у справі № 689/477/23 (провадження № 51-2463км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121502732>

У касаційній скарзі порушено питання про те, що місцевий суд безпідставно розглянув та задовольнив цивільний позов прокурора окружної прокуратури про солідарне стягнення шкоди, заподіяної державі, оскільки вказаний прокурор не мав відповідних повноважень на його підписання.

Представництво прокурором інтересів органу місцевого самоврядування може здійснюватися на підставі його звернення до прокуратури з проханням представляти його інтереси в суді.

Згідно з приписами ч. 3 ст. 23 Закону «Про прокуратуру» прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу.

З матеріалів кримінального провадження вбачається, що прокурор звернувся до сільської ради з листом про нереалізацію сільською радою повноважень щодо відшкодування шкоди. 14 вересня 2023 року сільська рада звернулася в прокуратуру з проханням представляти її інтереси в суді, а саме звернутися до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої злочинцем. У зв'язку з цим 16 вересня 2023 року дізнавачем винесено постанову про визнання сільської ради потерпілим у кримінальному провадженні.

За таких обставин, прокурор діяв у межах наданих йому повноважень, відповідно до вимог норм закону, зазначених вище.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 19 грудня 2024 року у справі № 547/839/23 (провадження № 51-3425км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124231575>

Аналогічна правова позиція міститься в постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 11 квітня 2024 року у справі № 165/1023/17 (провадження № 51-4480км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118422111>

У касаційній скарзі представник Служби відновлення та розвитку інфраструктури просить змінити судові рішення в частині вирішення цивільного позову – відмовити в задоволенні позову заступника керівника окружної прокуратури в інтересах держави в особі органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах – міської ради, натомість задовольнити позов цієї Служби, оскільки незаконно вирубані зелені насадження є складовою автомобільної дороги, є державною власністю і тому саме державі в особі Служби відновлення та розвитку інфраструктури, а не територіальній громаді було заподіяно збитки в даному випадку.

У разі, коли знищені зелені насадження росли на земельній ділянці державної форми власності і в силу закону були складовими автомобільної дороги, що відноситься до державної власності, Служба відновлення та розвитку інфраструктури є постійним землекористувачем даної земельної ділянки, земельна ділянка з постійного користування не вилучалась, тому шкода завдана саме об'єкту дорожньої інфраструктури та потерпілими в кримінальному провадженні визнано саме Службу відновлення та розвитку інфраструктури. Отже, задоволенню підлягає цивільний позов саме Служби відновлення та розвитку інфраструктури, а не заступника керівника окружної прокуратури в інтересах держави в особі органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах – міської ради.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 23 січня 2025 року у справі № 683/1012/23 (провадження № 51-3006км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124808982>

В обґрунтування вимог касаційної скарги захисник наводить доводи щодо неможливості стягнення моральної шкоди за смерть потерпілого на користь його сестри, яка визнана потерпілою у кримінальному провадженні, оскільки вона не проживала із загиблим однією сім'єю.

Пунктом 10 ч. 1 ст. 56 КПК визначено право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом.

Відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди.

Відповідно до положень ч. 6 ст. 55 КПК, якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи, то положення частин 1-3 цієї статті поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК близькі родичі та члени сім'ї – це чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під

опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Потерпіла набула цей процесуальний статус відповідно до вимог КПК, і сторони кримінального провадження не ставлять під сумнів її статус потерпілої, отже вона має належні підстави до використання всіх прав потерпілої особи в цьому кримінальному провадженні, зокрема й права на отримання відшкодування шкоди, заподіяної смертю фізичної особи, внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 21 червня 2023 року у справі № 943/2064/19 (провадження № 51-1783км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111804845>

Аналогічна правова позиція міститься в постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 03 лютого 2025 року у справі № 930/2144/22 (провадження № 51-4571км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125005669>

У касаційній скарзі засуджений вказує, що цивільним позивачем у кримінальному провадженні є батько неповнолітнього потерпілого, однак він не був визнаний потерпілим у кримінальному провадженні, кримінальним правопорушенням йому безпосередньо не було заподіяно шкоду, тому він не може бути цивільним позивачем.

Верховний Суд не погодився з доводами касаційної скарги, оскільки вони суперечать положенням ст. 128 КПК, якими передбачено, що на захист інтересів неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними, цивільний позов може бути пред'явлений їхніми законними представниками.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 23 грудня 2024 року у справі № 161/11130/23 (провадження № 51-4238км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124005259>

2. Цивільний відповідач як суб'єкт відшкодування шкоди

1) Відповідальність особи, діянням якої заподіяно шкоду

На думку сторони захисту суди, визначаючи розмір моральної шкоди, не врахували, що автомобіль засудженого був застрахований, а тому цивільний позивач могла звернутися не лише до обвинуваченого з позовом про відшкодування моральної шкоди, а й до страховика.

Ні сам засуджений, ні його захисники не надавали доказів щодо наявності в обвинуваченого полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власника транспортного засобу, не просили про залучення страховика як третьої особи чи співвідповідача в цивільному позові, а голослівне

висловлення сторони захисту про існування такого полісу страхування не дає підстав суду стверджувати про його дійсну наявність.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 11 грудня 2024 року у справі № 686/26443/23 (провадження № 51-4355км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123780028>

На обґрунтування вимог касаційної скарги захисник вказує, що суди попередніх інстанцій, стягуючи з засудженого, який є директором ТОВ, на користь Управління капітального будівництва обласної державної адміністрації грошові кошти, не врахували, що він не є набувачем цих коштів, оскільки вони були перераховані на рахунок товариства, а також те, що останній на час інкримінованих йому дій виконував свої трудові обов'язки на цьому товаристві. Вказані обставини свідчать про те, що цивільно-правову відповідальність за шкоду, заподіяну працівником (засудженим), мало нести підприємство – ТОВ, що також узгоджується з положеннями ч. 1 ст. 1172 ЦК.

Оскільки обвинувачений був директором та єдиним учасником ТОВ, розмір внеску якого становив 100 % статутного капіталу даного товариства, та мав повноваження розпоряджатись майном та коштами цього товариства, колегія суддів касаційного суду вважає, що місцевий суд правильно вирішив цивільний позов потерпілого Управління капітального будівництва обласної державної адміністрації у межах його позовних вимог, стягнувши заподіяну матеріальну шкоду саме з обвинуваченого, оскільки саме діями останнього потерпілому завдано шкоду.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 01 червня 2023 року у справі № 461/1315/19 (провадження № 51-1377км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111339395>

2) Роботодавець обвинуваченого (засудженого) як суб'єкт, на якого покладається обов'язок з відшкодування шкоди

У касаційній скарзі представник цивільного відповідача стверджує про безпідставне стягнення із ТОВ, що є власником автомобіля, матеріальної та моральної шкоди на користь потерпілих, мотивуючи це тим, що така шкода підлягає відшкодуванню у повному обсязі особою, яка її завдала, тобто засудженим.

Особа, яка керує транспортним засобом у зв'язку з виконанням своїх трудових (службових) обов'язків на підставі трудового договору (контракту) з особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, не є суб'єктом, який несе відповідальність за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки. У цьому випадку таким суб'єктом є законний володілець джерела підвищеної небезпеки – роботодавець.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 15 червня 2023 року у справі № 509/6277/19 (провадження № 51-3919км22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111647904>

Аналогічна правова позиція міститься в постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 26 жовтня 2023 року у справі № 761/16461/21 (провадження № 51-2314км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114581893>

В обґрунтування вимог касаційної скарги адвокат зазначає, що висновок судів про те, що засуджений, керуючи автомобілем, під час скоєння ДТП не виконував трудових обов'язків перед ТОВ є помилковим, оскільки автомобіль належить ТОВ, засуджений на момент ДТП, перебуваючи на посаді водія цього ТОВ та керуючи належним ТОВ автомобілем, виконував покладену на нього роботу.

Відповідальність юридичної або фізичної особи за шкоду, завдану їхнім працівником, настає лише у випадках, коли заподіювач шкоди не тільки перебуває з такою юридичною або фізичною особою в трудових відносинах, а й заподіяв відповідну шкоду саме у зв'язку та під час виконання своїх трудових (службових) обов'язків.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 29 травня 2024 року у справі № 496/503/22 (провадження № 51-307км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119424414>

Суди попередніх інстанцій прийняли рішення про часткове задоволення позовних вимог потерпілого до ТОВ. На переконання представника ТОВ (цивільного відповідача) на момент ДТП засуджений не виконував свої трудові обов'язки, оскільки усупереч наказу ТОВ керував автомобілем у заборонений для керування транспортними засобами ТОВ нічний час без дозволу його власника, що згідно з ч. 1 ст. 1172 ЦК не створює для ТОВ як роботодавця, який є власником джерела підвищеної небезпеки, обов'язку відшкодувати шкоду, завдану його працівником.

Відхиляючи доводи представника ТОВ Верховний Суд зазначив, що якщо засуджений на момент скоєння ДТП виконував поставлене перед ним завдання, обумовлене його трудовими обов'язками, у строки і межах, визначених його роботодавцем, то відповідальність за завдану шкоду несе роботодавець, навіть за умови, що засуджений порушив внутрішні накази підприємства. Внутрішні накази підприємства не повинні суперечити завданням, які ставляться перед працівниками в межах їхніх трудових обов'язків.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 23 березня 2023 року у справі № 382/1239/21 (провадження № 51-2680км22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109871667>

Представник потерпілого зазначає, що апеляційний суд неправильно застосував норми матеріального права та відмовив в стягненні заявленої суми моральної шкоди з ГУНП та МВС солідарно з обвинуваченими, оскільки ГУНП та МВС не є належними відповідачами, а тому відшкодування має стягуватися з держави в особі Державної казначейської служби України за рахунок коштів державного бюджету.

Функції держави, які реалізовувалися ліквідованим органом (у цьому випадку ГУМВС), не можуть бути припинені та підлягають передачі іншим державним органам; ліквідація таких органів означає перехід його прав та обов'язків у порядку правонаступництва іншому органу. У випадку виникнення у держави деліктного зобов'язання та необхідності виконання

обов'язку з відшкодування завданої шкоди, держава не може відмовитися від виконання цього зобов'язання, стверджуючи, що вона припинила (ліквідувала) її представника – орган, посадова особа якого безпосередньо завдала шкоди.

Та обставина, що позивач вказав відповідачами за позовними вимогами конкретні органи державної влади, які несуть відповідальність за дії своїх працівників відповідно до ст. 1174 ЦК, не означає, що у спірних правовідносинах суб'єктом відповідальності є не держава, а саме певні її органи (орган). Специфіка відносин із відшкодування державою шкоди полягає у тому, що держава діє одночасно і як боржник, і як суб'єкт, який уповноважив діяти у спірних правовідносинах певний орган влади від імені держави-боржника.

Належним відповідачем у справах про відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, їх посадовою або службовою особою, є держава як учасник цивільних відносин, як правило, в особі органу, якого позивач зазначив порушником його прав. Залучення або ж незалучення до участі у таких категоріях спорів Державної казначейської служби України чи її територіального органу не впливає на правильність визначення належного відповідача у справі, оскільки відповідачем є держава, а не Державна казначейська служба України чи її територіальний орган.

На підставі викладеного Верховний Суд вважає необґрунтованим висновок апеляційної інстанції про те, що МВС і ГУНП є неналежними відповідачами у цій справі.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 03 грудня 2024 року у справі № 761/18548/18 (провадження № 51-4443км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123841564>

Аналогічна правова позиція міститься в постанові колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 24 січня 2024 року у справі № 686/13456/16-к (провадження № 51-4899км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116639435>

Представник цивільного відповідача не погоджується із ухвалою апеляційного суду в частині стягнення із ТОВ на користь потерпілих моральної шкоди, заподіяної останнім засудженням, оскільки він не перебував з ТОВ у трудових відносинах, а відносини, що виникають з цивільно-правового договору про надання послуг, обумовлюються свободою договору та не є трудовими, відтак завдану шкоду має відшкодувати безпосередньо водій транспортного засобу.

На думку колегії суддів Верховного Суду, основними ознаками трудового договору, є: праця юридично несамостійна (згідно з умовами укладеного договору засуджений (Виконавець) здійснював роботи з перевезення пасажирів на замовлення ТОВ (Замовника)); протікає в рамках певного підприємства, установи, організації (юридичної особи) або в окремого громадянина (фізичної особи) (згідно наказу директора ТОВ легковий автомобіль передано засудженому як водієві ТОВ); шляхом виконання в роботі вказівок і розпоряджень власника або уповноваженого ним органу (згідно

характеристики, наданої, засуджений виконував доручення товариства та періодично надавав послуги з перевезення на транспортному засобі, наданому товариством); праця має гарантовану оплату (згідно п. 3.3. зазначеного договору договірна вартість послуг Виконавця визначається виходячи з розрахунку 30 грн за одну годину та підтверджується Сторонами Актами наданих послуг); виконання роботи певного виду (трудової функції); встановлення спеціальних умов матеріальної відповідальності (п. 4.1. зазначеного договору встановлено, що за недотримання умов даного договору Сторони несуть відповідальність згідно з чинним законодавством України, проте пунктами 4.4.–4.5. регламентовано особливості відповідальності Виконавця у разі порушення ним правил дорожнього руху або скоєння ДТП за вини Виконавця); може бути безстроковим, що укладається на невизначений строк; укладеним на визначений строк, встановлений за погодженням сторін; таким, що укладається на час виконання певної роботи (згідно п. 5.1. зазначеного договору цей договір набирає чинності з моменту його підписання і діє до 31 грудня 2020 року).

Відмінністю договору, укладеного між засудженим та ТОВ, від трудового є виключно те, що процес організації діяльності залишається поза межами його правового регулювання (згідно п. 1.3. зазначеного договору Виконавець не підпорядковується правилам внутрішнього трудового розпорядку, а сам організовує процес надання послуг).

Колегія суддів Верховного Суду погодилась з висновком апеляційного суду про те, що саме ТОВ має нести відповідальність в порядку ч. 1 ст. 1172 ЦК, оскільки в результаті неправомірних дій засудженого, які пов'язані з виконанням ним своїх трудових обов'язків у ТОВ, в законному володінні якого відповідно до договору оренди перебував автомобіль, було завдано шкоди потерпілим та, беручи до уваги те, що відповідальність засудженого як працівника за трудовим договором регулюється лише імперативними нормами, що не можуть змінюватися сторонами у договорі.

Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 24 травня 2023 року у справі № 759/1962/21 (провадження № 51-3830км22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111251254>

У касаційній скарзі сторона захисту стверджувала про неправильне вирішення судами попередніх інстанцій цивільного позову потерпілої в частині безпідставного стягнення з засудженого моральної шкоди, без врахування того, що на момент ДТП він перебував у трудових відносинах та керував автомобілем, що належить роботодавцю.

Відхиляючи це твердження, суд наголосив, що для правильного вирішення цивільного позову в частині стягнення заподіяної в наслідок ДТП шкоди визначальним є не лише факт перебування винної особи (водія) у трудових відносинах з юридичною або фізичною особою, а й факт безпосереднього

виконання водієм (винуватцем ДТП) своїх трудових (службових) обов'язків в момент ДТП.

Під час допиту в суді першої інстанції засуджений повідомив, що в день події він перервав слідування за робочим маршрутом та займався особистими справами, а саме заїхав до магазину, придбав продукти харчування та завіз їх до себе додому, вчинив ДТП, в результаті якого загинула потерпіла.

З цього слідує, що він вчинив інкриміноване кримінальне правопорушення під час зайняття особистими справами, які не пов'язані із трудовою діяльністю і його обов'язками по роботі.

Таким чином, оскільки ДТП відбулося не під час виконання засудженим своїх трудових обов'язків, а під час використання ним службового автомобіля в особистих цілях, положення статей 1172 та 1187 ЦК у цьому кримінальному провадженні є незастосовними, і порядок стягнення моральної шкоди на користь потерпілої правильно визначений місцевим судом.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 02 грудня 2025 року у справі № 335/5060/24 (провадження № 51-2839км25) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132356122>

Згідно доводів касаційної скарги представника цивільного відповідача в день вчинення ДТП, засуджений перебував у відпустці та фактично не виконував трудових функцій, передбачених договором із роботодавцем, а тому підприємство не зобов'язано відшкодовувати завдану засудженим шкоду.

Суд відхилив доводи касаційної скарги представника цивільного відповідача та зазначив, що на підтвердження факту перебування обвинуваченого в трудових відносинах з підприємством на день вчинення автопригоди суд у вирокі послався на копію дорожнього листа службового автомобіля, виданого у цей день підприємством, де водієм зазначено обвинуваченого, цей лист підписано механіком, яким дозволено виїзд, і диспетчером. При цьому суд встановив, що подробицю подорожнього листа цивільним відповідачем не доведено, що вказує на його дійсність.

З огляду на викладене, суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що в день ДТП автомобіль був закріплений саме за обвинуваченим і перебував у його користуванні.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 12 січня 2023 року у справі № 554/8829/19 (провадження № 51-2208км22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108414996>

На переконання представника цивільного позивача та потерпілого судами безпідставно відмовлено у задоволенні цивільного позову до ТОВ засудженого та третьої особи. Вважає, що між засудженим та ТОВ існували трудові відносини, оскільки в товаро-транспортній накладній було зазначено, що саме ТОВ є автоперевізником, водієм якого є засуджений, а встановлені судами попередніх

інстанції обставини, що ТОВ є лише покупцем продукції, а засуджений не є водієм цього підприємства, на думку представника цивільного позивача, є помилковим.

Верховний Суд визнав такі доводи необґрунтованими, оскільки відомості, які зазначені в товаро-транспортній накладній щодо водія, не можуть бути доказом існування трудових відносин між водієм та перевізником, так як відповідно до Наказу Міністерства транспорту України від 14 жовтня 1997 року «Про затвердження правил перевезення вантажів автомобільним транспортом в Україні», заповнення товаро-транспортної накладної покладається на вантажовідправника, а не на перевізника. Відповідальність за правильність заповнення такої накладної також лежить на вантажовідправнику.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 13 лютого 2025 року у справі № 678/150/24 (провадження № 51-5285км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125228452>

На думку представника потерпілої, суд першої інстанції незаконно відмовив у стягненні коштів із ТЦК та СП. Вважає, що так як засуджений та загиблий під час несення служби зі зброєю перебували на посту в стані алкогольного сп'яніння з відома військового керівництва, то відповідальність за завдану шкоду, окрім засудженого, має також бути покладено і на військовий підрозділ, в якому вони проходили службу.

Відповідно до Закону від 25.03.1992 № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу», військовослужбовці – це особи, які проходять військову службу. Відтак військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності.

З урахуванням положень статей 1172, 1174 ЦК, для покладення на юридичну особу цивільної відповідальності за наслідками вчинення кримінального правопорушення необхідна наявність як загальних умов деліктної відповідальності, так і спеціальних. У випадку завдання шкоди працівником юридичної особи діями, які не пов'язані з виконання ним своїх службових обов'язків, у юридичної особи не виникає обов'язку та цивільної відповідальності по відшкодуванню шкоди завданій цим працівником.

Судами першої та апеляційної інстанцій було правильно встановлено, що засуджений спричинив смерть потерпілому хоча і під час несення служби, однак не у зв'язку з виконанням своїх службових обов'язків, а через неприявні відносини з потерпілим і в такому випадку саме він має нести цивільну відповідальність за завдану моральну та матеріальну шкоду.

За таких обставин цивільно-правова відповідальність ТЦК та СП як юридичної особи виключається.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 03 грудня 2024 року у справі № 333/1017/23 (провадження № 51-2416км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124231577>

У касаційній скарзі прокурор не погоджується із вирішенням цивільного позову та зазначає, що суть його позовних вимог полягає не у відшкодуванні засудженою матеріальної шкоди, яку понесли потерпілі, внаслідок неналежного виконання нею своїх службових обов'язків, що передбачається ст. 1172 ЦК, а у відшкодуванні шкоди, яка полягає у витратах на лікування, що регулюється ст. 1206 цього Кодексу.

Погоджуючись з аргументами прокурора Верховний Суд зазначив, що відшкодування витрат закладу охорони здоров'я на лікування потерпілого, понесених медичним закладом, від кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 140 КК, вчиненого медичним працівником цього закладу, здійснюється не юридичною особою, з якою винна особа перебуває у трудових відносинах, а винятково самою особою, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 18 грудня 2024 року у справі № 712/5139/20 (провадження № 51-4203км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123949288>

У касаційній скарзі захисник зазначає, що обвинуваченому інкриміновано дії, які він вчинив як командувач Чорноморського флоту рф, а тому відповідно до статей 1172, 1174 ЦК, ст. 62 КПК цивільним відповідачем у цьому кримінальному провадженні має бути його роботодавець, а саме рф в особі Міністерства оборони рф.

Відповідальність держави за шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, має іншу юридичну природу, ніж відповідальність особи, визнаної безпосередньо винною у вчиненні кримінального правопорушення. Вона ґрунтується на принципі відповідальності держави за дії чи бездіяльність її органів або посадових осіб під час виконання владних повноважень.

У разі вчинення злочинів службовою особою іноземної держави при виконанні нею своїх службових обов'язків, суд, розглядаючи цивільний позов у кримінальному провадженні, зобов'язаний належним чином мотивувати своє рішення щодо визначення цивільного відповідача (безпосередньо обвинуваченого чи державу, яку він представляв), з урахуванням положень цивільного судочинства, що регулюють відповідні правовідносини. Відсутність належного обґрунтування у вироку щодо визначення цивільним відповідачем безпосередньо обвинуваченого, а не держави, інтереси якої він представляв при вчиненні злочину, є підставою для скасування судового рішення в частині вирішення цивільного позову.

Суд першої інстанції, вирішуючи цивільний позов у межах цього кримінального провадження, у вироку не виклав мотивів свого рішення щодо необхідності визнання цивільним відповідачем обвинуваченого, а не держави рф, як про це вказував захисник у запереченнях на цивільний позов. Вказане також залишилось поза увагою апеляційного суду, а тому Верховний Суд скасував судові рішення в частині вирішення цивільного позову і призначив у цій частині новий розгляд у суді першої інстанції в порядку цивільного судочинства.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 27 травня 2025 року у справі № 755/11035/16 (провадження № 51-5205км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127744695>

III. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СТРАХУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Захисник, не погоджуючись із вирішенням цивільного позову, зазначає, що суди залишили поза увагою те, що цивільна відповідальність засудженого на час ДТП була застрахована, а тому дійшли безпідставного висновку про стягнення на користь потерпілої моральної шкоди виключно із засудженого.

Відшкодування шкоди особою, відповідальність якої застрахована за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, можливе за умови, що згідно з цим договором або Законом № 1961-IV у страховика не виник обов'язок з виплати страхового відшкодування (зокрема, у випадках, передбачених ст. 37) чи розмір завданої шкоди перевищує ліміт відповідальності страховика. В останньому випадку обсяг відповідальності страхувальника обмежений різницею між фактичним розміром завданої шкоди і сумою страхового відшкодування.

Незважаючи на те, що на момент вчинення кримінального правопорушення цивільно-правова відповідальність володільця транспортного засобу була застрахована і у матеріалах справи був наявний поліс обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, місцевий суд дійшов передчасного висновку про стягнення всього розміру заподіяної потерпілій моральної шкоди виключно із засудженого. Аспекти відповідальності страховика в цьому контексті належним чином досліджені не були. Апеляційний суд також залишив це питання без належної уваги. Отже, Верховний Суд скасував судові рішення в частині вирішення цивільного позову і призначив новий розгляд у суді першої інстанції в порядку цивільного судочинства.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 13 січня 2025 року у справі № 137/1421/23 (провадження № 51-3722км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124460265>

За змістом касаційної скарги захисник зазначає, що рішення суду про стягнення відшкодування за цивільними позовами потерпілих виключно з засудженого, без врахування відповідальності страховика, визначеної договором страхування та посвідченої відповідним полісом, суперечить вимогам законодавства і практиці Верховного Суду.

Покладання обов'язку з відшкодування шкоди в межах страхового відшкодування на страхувальника, який уклав відповідний договір страхування і сплачує страхові платежі, суперечить меті інституту страхування цивільно-правової відповідальності, а також не відповідає вимогам Закону № 1961-IV.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 12 вересня 2024 року у справі № 626/760/22 (провадження № 51-2038км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121665569>

Представник цивільного відповідача вказує про неправильне визначення судами розміру страхового відшкодування у разі фізичного знищення транспортного засобу, оскільки суди надали перевагу висновку експерта, яким ринкова вартість автомобіля станом на день ДТП становила 141 400,22 грн, а вартість його відновлювального ремонту після ДТП – 433 059,86 грн. Разом з тим не прийнято до уваги, що аварійним сертифікатом встановлена ринкова вартість автомобіля після його пошкодження в ДТП у сумі 76 200 грн. На переконання представника цивільного відповідача, у цьому випадку при визначенні розміру страхового відшкодування має враховуватися саме вартість автомобіля, встановлена на підставі аварійного сертифіката.

При визначенні розміру страхового відшкодування за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів у випадку фізичного знищення автомобіля суд обґрунтовано керувався висновком судової експертизи, а не аварійним сертифікатом, складеним на замовлення страхової компанії. Аварійний сертифікат не може вважатися допустимим доказом, якщо аварійний комісар не попереджався про кримінальну відповідальність за складання завідомо неправдивого висновку та про те, що висновок готується для подання до суду.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 25 червня 2025 року у справі № 147/642/21 (провадження № 51-306км25) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128522996>

У касаційній скарзі представник страхової компанії вказує, що потерпіла (дружина загиблого) не довела свого права на отримання вказаного страхового відшкодування.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, право власності на автомобіль зареєстровано на іншу особу, однак загиблий у ДТП набув цей транспортний засіб разом із реєстраційним документом у правомірний спосіб та експлуатував його на законних підставах, отже, був фактичним його володільцем відповідно до статей 397, 398 ЦК і в контексті п. 1.6 ст. 1 Закону № 1961-IV прирівняний до власника транспортного засобу.

Оскільки автомобілю, який перебував у фактичному володінні загиблого, заподіяно майнової шкоди внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, яка сталася з вини обвинуваченого, апеляційний суд обґрунтовано погодився з рішенням місцевого суду про те, що дружина загиблого, яка визнана потерпілою в цьому кримінальному провадженні, має право на відшкодування майнової шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. Зважаючи на те, що цивільна відповідальність обвинуваченого була застрахована, це відшкодування має здійснити страховик останнього.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 04 квітня 2024 року у справі № 450/3185/22 (провадження № 51-4838км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118258915>

В обґрунтування вимог касаційної скарги представник цивільного відповідача зазначає, що цивільно-правова відповідальність автомобіля під керуванням іншого водія була застрахована в страховій компанії. Водночас цей водій (інший учасник ДТП) в межах цього кримінального провадження не мав статусу підозрюваного чи обвинуваченого, а тому потерпілі не мали права звертатись із цивільним позовом про відшкодування шкоди до страхової компанії, у якій була застрахована його цивільно-правова відповідальність, оскільки страхова компанія в такому випадку не є особою, яка несе цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну підозрюваним чи обвинуваченим.

Верховний Суд погодився із аргументами цивільного відповідача та вказав, що при вирішенні питання про встановлення осіб, які мають відшкодувати заподіяну внаслідок ДТП потерпілим шкоду, суди мають виходити не лише з наявності особи, яка обвинувачується за ст. 286 КК, а й з наявності в діях всіх учасників події ознак неправомірної поведінки під час керування транспортним засобом та зв'язку між такою поведінкою та завданням шкоди.

Як вбачається з матеріалів кримінального провадження, місцевим судом було встановлено, що засуджений, грубо порушуючи вимоги підпунктів 1.5., 2.3. б), 11.4., 12.1. ПДР та вимоги розділу 34 «Дорожня розмітка» ПДР, перетнув суцільну лінію дорожньої розмітки 1.1. ПДР, яку було заборонено перетинати, виїхав на зустрічну половину проїзної частини, де допустив зіткнення з автомобілем під керуванням іншого водія (цивільно-правова відповідальність якого застрахована цивільним відповідачем) на смузі руху останнього. При цьому у вирокі не зазначено, що водій іншого автомобіля також порушував вимоги ПДР та його дії перебували у причинно-наслідковому зв'язку з ДТП. Отже, висновки судів про необхідність стягнення із цивільного відповідача – страхової компанії, у якій була застрахована цивільно-правова відповідальність автомобіля під керуванням іншого водія, є передчасними.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 15 червня 2023 року у справі № 509/6277/19 (провадження № 51-3919км22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111647904>

У касаційній скарзі представник цивільного відповідача – МТСБУ стверджував про безпідставне стягнення з МТСБУ моральної шкоди на користь потерпілих, оскільки місцевим судом неправильно застосовано норми ст. 26-1 Закону № 1961-IV тому, що з урахуванням фактичних обставин цього кримінального провадження відшкодування моральної шкоди не може бути покладено на МТСБУ. Указує, що обов'язок з відшкодування моральної шкоди може бути покладено на МТСБУ виключно у разі встановлення підстав для її відшкодування, передбачених підпунктами «г» і «ґ» п. 41.1 та пп. «в» п. 41.2 ст. 41 Закону № 1961-VI, яких у цій справі встановлено не було, а звернення із позовом ґрунтується на пп. «а» п. 41.1 ст. 41 цього Закону.

Колегія суддів Верховного Суду дійшла висновку про обґрунтованість таких доводів представника цивільного відповідача та вказала, що моральна шкода

відшкодовується МТСБУ виключно у випадках, визначених підпунктами «г» і «г» п. 41.1 та пп. «в» п. 41.2 ст. 41 Закону № 1961-VI. Стягнення з МТСБУ моральної шкоди в інших випадках суперечить положенням ст. 26-1 цього Закону.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 20 березня 2024 року у справі № 629/140/23 (провадження № 51-5763км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117849654>

У касаційній скарзі представника цивільного відповідача зазначено, що позивачем не було надано доказів того, що транспортний засіб мав поліс (договір) обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, а тому на думку представника МТСБУ, з урахуванням положень пп. 1.7 ст. 1 та п. «а» п.41.1ст.41 Закону № 1961-VI, у МТСБУ відсутні підстави для сплати регламентної виплати щодо відшкодування шкоди, пов'язаної з евакуацією вказаного транспортного засобу.

Погоджуючись з касаційною вимогою Верховний Суд зазначив, що у МТСБУ існує обов'язок по відшкодуванню шкоди, заподіяної транспортному засобу, за рахунок коштів фонду захисту потерпілих, в разі відсутності у винної особи договору обов'язкового страхування, тільки водію транспортного засобу, який є забезпеченим в розумінні п. 1.7 ст. 1 Закону № 1961-IV, тобто має поліс (договір) обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності. Відсутність доказів того, що транспортний засіб був забезпечений відповідно до приписів п.1.7ст.1 Закону № 1961-IV, вказує на необґрунтованість висновків суду щодо наявності підстав для виплати МТСБУ шкоди, пов'язаної з евакуацією даного транспортного засобу відповідно до п. «а» п. 41.1 ст. 41 Закону № 1961 - IV.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 23 жовтня 2024 року у справі № 943/207/24 (провадження № 51-3717км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122638188>

У касаційній скарзі представник МТСБУ стверджує, що судами попередніх інстанцій безпідставно задоволено цивільні позови та відшкодовано за рахунок МТСБУ шкоду, яка не відшкодовується МТСБУ за статтями 22, 24, 26-1, 27, 30 Закону № 1961-IV, оскільки шкода заподіяна обвинуваченим – іноземним громадянином, який керував автомобілем з іноземною реєстрацією і йому був виданий іноземний страховий сертифікат «Зелена карта». Звертає увагу на те, що судами належним чином не обґрунтовано стягнення витрат з МТСБУ шкоди за незабезпечений транспортний засіб.

Відмовляючи в задоволенні касаційних вимог Верховний Суд зазначив, що МТСБУ за рахунок коштів фонду страхових гарантій відшкодовує шкоду на умовах, визначених цим Законом, у разі її заподіяння транспортним засобом, зареєстрованим в іншій державі, щодо якого був виданий іноземний страховий сертифікат «Зелена картка», що діяв на день дорожньо-транспортної пригоди на території України. Така регламентна виплата здійснюється на умовах

та в обсягах, встановлених законодавством про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та принципами взаємного врегулювання шкоди на території держав – членів міжнародної системи автомобільного страхування «Зелена картка».

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 22 квітня 2025 року у справі № 450/468/23 (провадження № 51-5530км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126874100>

У касаційній скарзі представник цивільного відповідача вказав, що суди в порушення ст. 24 Закону № 1961-VI, безпідставно стягнули із страхової компанії на користь потерпілої (дочки загиблої особи) витрати на лікування її матері, яка померла внаслідок ДТП. На його переконання, такі витрати підлягають стягненню з безпосереднього заподіювача шкоди, а не із страхової.

Передбачені ст. 24 Закону № 1961-VI витрати, пов'язані з лікуванням потерпілого, відшкодовуються страховиком тільки потерпілому, відповідно до положень п.1.3 ст. 1 розділу 1 цього Закону, якими є особи, життю та здоров'ю яких заподіяна шкода внаслідок ДТП за участю забезпеченого транспортного засобу.

У зв'язку з цим, суд відмовив цивільному позивачеві (дочці загиблої особи) у відшкодуванні зі страхової компанії витрат, які вона понесла на лікування її покійної матері, потерпілої від ДТП, й зазначив, що право вимоги на їх відшкодування настає відповідно до статей 23, 1166 ЦК до особи, заподіювача шкоди, з чим також погодився і касаційний суд.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 25 січня 2024 року у справі № 715/487/22 (провадження № 51-2261км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116670819>

У касаційній скарзі представник цивільного відповідача зазначає, що місцевий суд під час вирішення цивільного позову в частині стягнення зі страхової компанії шкоди, заподіяної життю і здоров'ю потерпілого, не зважив на норми спеціального закону у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (Закону № 1961-IV) щодо визначення поняття «потерпілий» і не врахував ліміт відповідальності страховика.

Страхове відшкодування за шкоду, пов'язану зі смертю особи внаслідок ДТП, здійснюється особам, які мають право на таке відшкодування відповідно до Закону № 1961-IV. Якщо кілька осіб визнані потерпілими у кримінальному провадженні та мають право на страхове відшкодування, загальний розмір страхової виплати на всіх цих осіб не може перевищувати страхової суми, встановленої для одного померлого у страховому полісі, а не визначатися окремо для кожної особи, яка має право на страхове відшкодування.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 04 липня 2024 року у справі № 519/1079/21 (провадження № 51-7055км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120247452>

Цивільний відповідач – страхова компанія, посилаючись на ч. 5 ст. 128 КПК та ст. 27 Закону № 1961-IV, просить зменшити розмір моральної шкоди на користь потерпілої з 56 676 грн до 8 096,57 грн, оскільки вважає, що для визначення розміру страхового відшкодування моральної шкоди необхідно суму, визначену у ст. 27 Закону № 1961-IV, поділити на кількість всіх осіб, які можуть мати право на таке відшкодування, і особі, яка звернулася з цивільним позовом, виплатити лише її частину, а решту страхового відшкодування на одного померлого не виплачувати.

Верховний Суд відхилив ці доводи касаційної скарги цивільного відповідача, оскільки відповідно до ст. 27 Закону № 1961-IV страховик відшкодовує моральну шкоду, заподіяну смертю фізичної особи, її чоловіку (дружині), батькам та дітям. Загальний розмір такого страхового відшкодування (регламентної виплати) цим особам стосовно одного померлого становить 12 мінімальних заробітних плат у місячному розмірі, встановлених законодавством на день настання страхового випадку, і виплачується рівними частинами.

На переконання Верховного Суду, наявність у кількох осіб права на відшкодування моральної шкоди звільняє цивільного відповідача від обов'язку виплатити повну суму страхового відшкодування, якщо всі особи, які мають на нього право, не звернулися з цивільним позовом.

Та обставина, що з цивільним позовом у цій справі звернулася лише потерпіла, а інші особи вирішили з таким позовом не звертатися, не зменшує зобов'язань цивільного відповідача за п. 27.3 ст. 27 Закону № 1961-IV.

Тому суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про задоволення позовних вимог потерпілої в частині відшкодування моральної шкоди та належним чином аргументували свої рішення.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 04 квітня 2023 року у справі № 692/791/20 (провадження № 51-1630км22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110144503>

У касаційній скарзі представник страхової компанії посилається на те, що суд, задовольняючи цивільний позов, безпідставно стягнув зі страхової компанії повну вартість фізично знищеного автомобіля, яку він мав до дорожньо-транспортної пригоди, тоді як у цьому випадку страхова компанія повинна відшкодувати різницю між вартістю транспортного засобу до та після дорожньо-транспортної пригоди.

Верховний Суд визнав означені доводи неспроможними, оскільки у випадку економічної необґрунтованості ремонту транспортного засобу він вважається фізично знищеним, а відшкодування завданої позивачу шкоди має відбуватися в порядку, визначеному у ст. 30 Закону № 1961-IV, згідно якого позивач має передати залишки транспортного засобу відповідачу як особі, яка відповідає за завдану шкоду, чим набути право отримати від останнього відшкодування шкоди в розмірі, що відповідає вартості транспортного засобу додорожньо-транспортної пригоди.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 04 квітня 2024 року у справі № 450/3185/22 (провадження № 51-4838км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118258915>

Представник страхової компанії вказує, що під час стягнення майнової шкоди суд неправильно визначив реальний розмір її страхового відшкодування з огляду на фізичне знищення транспортного засобу. Посилається на те, що в цьому випадку підлягала відшкодуванню не повна вартість знищеного транспортного засобу, а лише різниця між його вартістю до та після ДТП.

У справах за позовами про відшкодування шкоди суд, постановляючи рішення про стягнення на користь потерпілого відшкодування вартості майна, що не може використовуватися за призначенням, але має певну цінність, одночасно повинен обговорити питання про передачу цього майна після відшкодування збитків особі, відповідальній за шкоду.

У випадку економічної необґрунтованості ремонту транспортного засобу він вважається фізично знищеним, а відшкодування завданої позивачу шкоди має відбуватися в порядку, визначеному у ст. 30 Закону № 1961-IV, за яким позивач має передати залишки транспортного засобу відповідачу як особі, яка відповідає за завдану шкоду, чим набути право отримати від останнього відшкодування шкоди в розмірі, що відповідає вартості транспортного засобу до ДТП.

Отже, рішення місцевого суду про стягнення на користь потерпілої повної вартості транспортного засобу до моменту ДТП з одночасним залишенням у її власності залишків цього транспортного засобу не забезпечить виконання приписів ст. 30 Закону № 1961-IV.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 04 липня 2024 року у справі № 519/1079/21 (провадження № 51-7055км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120247452>

У касаційній скарзі представник цивільного відповідача вказує про те, що стягнута з засудженого на користь потерпілої та трьох її дітей за цивільним позовом значна сума морального відшкодування повністю перекидає ліміт відповідальності страхової компанії за шкоду, заподіяну життю і здоров'ю, а тому у суду не було підстав стягувати моральну шкоду на їх користь зі страхової компанії.

Наведені доводи є необґрунтованими, оскільки стягнення з винуватця ДТП морального відшкодування на користь відповідних позивачів не звільняє страховика від обов'язку відшкодування моральної шкоди на користь таких осіб на підставі, в порядку і в межах, визначених законом.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 05 березня 2025 року у справі № 214/3305/23 (провадження № 51-5458км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125736586>

IV. СОЛІДАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КІЛЬКОХ ОСІБ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

На переконання захисника, розглядаючи цивільний позов, місцевий суд повинен був залучити як співвідповідачів спадкоємців іншого учасника ДТП – загиблого водія

мотоцикла, а також власника джерела підвищеної небезпеки, яким спричинено шкоду, оскільки ДТП відбулася за участю двох транспортних засобів, що зумовлює солідарну відповідальність їх власників за заподіяну шкоду.

Верховний Суд не погодився із таким твердженням захисника, вказавши, що цивільні позови в межах цього кримінального провадження пред'явлено саме до обвинуваченого, тому суд першої інстанції, розглянувши кримінальне провадження в межах пред'явленого йому обвинувачення та ухваливши щодо нього обвинувальний вирок, оцінив обґрунтованість цивільних позовів у межах заявлених позивачами вимог саме до нього з урахуванням положень статей 128, 129 КПК.

За змістом ч. 1 ст. 614 ЦК вина як підстава відповідальності за порушення зобов'язання – це невжиття особою всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання, зокрема для запобігання заподіяння шкоди. З огляду на це припис ч. 2 ст. 1188 ЦК застосовний не тоді, коли встановлена вина кожного з власників (володільців), наприклад, транспортних засобів, унаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки яких завдана шкода третій особі (тобто не тоді, коли встановлено невжиття залежних від цих власників (володільців) заходів для запобігання заподіяння такої шкоди), а тоді, коли поведінка кожного з власників (володільців) була неправомірною (зокрема, якщо кожен із них порушував правила безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, у зв'язку з чим відбулася вказана взаємодія та була завдана шкода третій особі). Встановлення неправомірності діяння кожного з власників (володільців), які спільно завдали шкоди третій особі внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки, достатньо для покладення на цих власників (володільців) солідарного обов'язку з відшкодування шкоди. Однак суд у кримінальному провадженні щодо обвинуваченого провів судовий розгляд лише стосовно нього в межах висунутого йому обвинувачення і не вирішував питання стосовно неправомірності діяння іншого учасника ДТП, матеріали щодо якого виділено в окреме провадження під час досудового розслідування.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 27 червня 2024 року у справі № 621/3115/18 (провадження № 51-7751км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120112307>

Сторона захисту посилається на те, що суд, ухвалюючи рішення про стягнення солідарно з двох засуджених на користь потерпілої моральної шкоди, не звернув увагу на ту обставину, що цивільний позивач просила стягнути цю суму з чотирьох відповідачів, спільними діями яких було заподіяно шкоду.

Особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоди, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим відповідно до ч. 1 ст. 1190 ЦК. У разі, коли цивільний позов заявлено до кількох відповідачів, але матеріали щодо частини з них виділено в окреме провадження у зв'язку з їх перебуванням у розшуку, суд вирішує питання про стягнення шкоди

солідарно з тих обвинувачених, щодо яких здійснюється судовий розгляд. При цьому особи, які відшкодували заподіяну шкоду, набувають права зворотної вимоги (регресу) до інших співучасників.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 29 січня 2025 року у справі № 751/503/22 (провадження № 51-2442км22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124904796>

V. ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НЕОСУДНОЮ ОСОБОЮ

На думку захисника, місцевий суд при вирішенні цивільних позовів безпідставно застосував положення ст.1184 ЦК (відшкодовано шкоду за рахунок майна недієздатної особи), не врахувавши, що особі, щодо якою порушувалось питання про застосування примусових заходів медичного характеру, не було призначено опікуна. Помилковим, на думку захисника, було застосування місцевим судом ст.1186 ЦК без визначення майнового стану потерпілої сторони, а також без урахування того, що особа, щодо якої порушувалось питання про застосування примусових заходів медичного характеру, не була визнана недієздатною.

За результатом розгляду клопотання прокурора про застосування примусових заходів медичного характеру суд першої інстанції встановив, що особа вчинила суспільно небезпечні діяння у стані неосудності. На час розгляду місцевим судом клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру опіка над нею не була встановлена. Оскільки внаслідок дій цієї особи настала смерть двох осіб та завдано тілесні ушкодження дитині, тобто заподіяна суттєва шкода, на підставі ч. 2 ст. 1184 ЦК, суд прийняв рішення про стягнення на користь потерпілих відшкодування шкоди за рахунок майна недієздатної особи. При цьому, місцевий суд з показань в судовому засіданні особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру, її законного представника та захисника встановив, що саме цій особі належать вилучені під час її затримання 200 000 доларів США та 48 401 грн, у зв'язку із чим дійшов висновку, що саме за рахунок цього майна останньої має бути відшкодована моральна та матеріальна шкода потерпілим.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 15 квітня 2024 року у справі № 640/23843/18 (провадження № 51-5032км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126693853>

В обґрунтування своїх доводів цивільний відповідач вказує, що в оскаржуваних судових рішеннях не зазначено, які конкретні докази підтверджують, що матір особи, до якої застосовано примусові заходи медичного характеру, у даному випадку цивільний відповідач, була обізнана про психічний розлад сина, що має суттєве значення для правильного вирішення цивільних позовів на підставі ч. 2 ст. 1186 ЦК.

Для правильного вирішення цього питання необхідно врахувати, що у разі якщо шкоди було завдано особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або)

не могла керувати ними у зв'язку з психічним розладом або недоумством, суд може постановити рішення про відшкодування цієї шкоди її чоловіком (дружиною), батьками, повнолітніми дітьми, якщо вони проживали разом з цією особою, знали про її психічний розлад або недоумство, але не вжили заходів щодо запобігання шкоді (ч. 2 ст. 1186 ЦК). Правила цієї норми передбачають вимоги, яким повинні відповідати такі особи на момент завдання шкоди: а) бути повнолітніми; б) проживати разом з цією особою; в) знати про її психічний розлад або недоумство.

Тобто під час вирішення питання про стягнення шкоди з батьків особи, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними у зв'язку з психічним розладом або недоумством, обов'язковому установленню судом підлягають обставини, які достовірно вказують на те, чи знали батьки такої особи про її психічний розлад та чи вжили заходів для запобігання шкоді.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 21 серпня 2024 року у справі № 456/6273/21 (провадження № 51-1190км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121204823>

VI. ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ШКОДИ

1. Шкода життю та здоров'ю (смерть, втрата працездатності, витрати на лікування тощо)

У касаційній скарзі представник страхової компанії зазначив, що частину коштів на лікування потерпілої витратила інша особа, а тому ці кошти не підлягають стягненню зі страхової компанії на користь потерпілої.

Оскільки під час оперативного втручання – артрорезування суглобів потерпілої були використані пластини і додаткові імпланти, рахунки на оплату яких пред'явлені останній, однак оплату провела інша особа, оскільки на той час потерпіла перебувала на лікуванні й не мала фізичної можливості зробити це самостійно, то зазначені витрати безсумнівно стосувалися лікування потерпілої і понесені саме останньою, а тому підлягають стягненню на користь потерпілої з відповідача (страхової компанії).

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 02 листопада 2023 року у справі № 686/28824/21 (провадження № 51-2059км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114796501>

На переконання представника цивільного відповідача, судом першої інстанції не перевірено обґрунтованості цивільного позову в частині стягнення витрат на лікування, оскільки позивачами не надано усіх підтверджуючих документів про таке лікування, а лише чеки, частина з яких є нечитабельними або не відносяться до шкоди, завданої внаслідок ДТП.

Для сплати страхового відшкодування потерпіла особа має надати не тільки платіжні документи з купівлі лікарських засобів тощо, але й документально підтвердити необхідність їх придбання (витяг з історії хвороби, рецепти на придбання ліків тощо), тобто довести наявність причинно-наслідкового зв'язку між ДТП та лікуванням.

Оскільки висновок місцевого суду про відшкодування матеріальної шкоди, а саме понесених позивачами витрат на лікування зроблено без належного з'ясування доведеності підстав та розміру цих позовних вимог, то вирок суду в цій частині не може вважатися законним та обґрунтованим.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 23 жовтня 2024 року у справі № 943/207/24 (провадження № 51-3717км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122638188>

У касаційній скарзі представник цивільного відповідача зазначив, що витрати на реабілітацію потерпілої в санаторії не підлягають стягненню з цивільного відповідача.

Верховний Суд не погодився із наведеним твердженням, оскільки витрати, пов'язані з реабілітацією потерпілої особи у зв'язку з травмою, отриманою внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, підлягають відшкодуванню, якщо вони підтверджені належними доказами. Такими доказами можуть бути квитанції про оплату курсу реабілітації та консультативні висновки спеціалістів, які підтверджують необхідність такого лікування внаслідок травм, отриманих у ДТП.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 25 березня 2024 року у справі № 161/2932/23 (провадження № 51-6143км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117974827>

За твердженням представника цивільного відповідача – страхової компанії суди першої та апеляційної інстанцій, задовольняючи цивільний позов в частині відшкодування майнової шкоди, завданої смертю потерпілого, не перевірили та не навели обґрунтування, з урахуванням належності та допустимості доказів, що дружина померлого перебувала на його утриманні та потребувала матеріальної допомоги.

Частково задовольняючи вимоги касаційної скарги Верховний Суд зазначив, що ст. 27 Закону № 1961-IV визначено, що страховик здійснює відшкодування шкоди, заподіяної смертю потерпілого, виключно лише на умовах, встановлених ст. 1200 ЦК.

За змістом абз. 1 ч. 1 ст. 1200 ЦК у разі смерті потерпілого право на відшкодування шкоди мають непрацездатні особи, які були на його утриманні або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина потерпілого, народжена після його смерті.

Частиною 2 вказаної правової норми передбачено, що особам, визначеним у пунктах 1–5 ч. 1 цієї статті, шкода відшкодовується у розмірі

середньомісячного заробітку (доходу) потерпілого з вирахуванням частки, яка припадала на нього самого та працездатних осіб, які перебували на його утриманні, але не мають права на відшкодування шкоди. До складу доходів потерпілого також включаються пенсія, суми, що належали йому за договором довічного утримання (догляду), та інші аналогічні виплати, які він одержував.

Тобто, коло осіб, які мають право на відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого, можна розділити на дві групи: непрацездатні особи, які були на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання утримання; дитина потерпілого, народжена після його смерті.

Факт перебування особи на утриманні померлого має значення для відшкодування шкоди, якщо допомога, яка надавалась, була для заявника постійним і основним джерелом засобів до існування. Одержання заявником заробітку, пенсії, стипендії, інших доходів не є підставою для відмови у встановленні факту перебування на утриманні, коли суд встановить, що основним і постійним джерелом засобів до існування була для заявника допомога з боку особи, яка надавала йому утримання.

Особа вважається такою, що потребує матеріальної допомоги, якщо заробітна плата, пенсія, доходи від використання його майна, інші доходи не забезпечують їй прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Таким чином, для набуття права на утримання непрацездатна особа повинна мати дохід, менший встановленого законом прожиткового мінімуму на місяць.

Вказана обставина в ході судового розгляду має бути підтверджена належними і допустимими засобами доказування.

Як вбачається з матеріалів кримінального провадження, предметом позову потерпілої до страхової компанії є відшкодування шкоди, спричиненої смертю потерпілого, тому доказуванню підлягає не лише факт родинних відносин, а й обставини, за яких особа перебувала на утриманні померлого та потребувала матеріальної допомоги.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 28 січня 2026 року у справі № 389/4400/23 (провадження № 51-2349км25) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133719623>

2. Моральна шкода

В обґрунтування незаконності судових рішень в частині вирішення цивільного позову представник цивільного відповідача посилався на неспіврозмірне із завданою шкодою стягнення із військової частини моральної шкоди, завданої потерпілим в результаті ДТП, оскільки усі видатки на лікування та реабілітацію потерпілих понесла держава, їм виплачувалося грошове утримання під час лікування, а також вони мали можливість отримати одноразову грошову допомогу, передбачену Постановою КМУ від 25 грудня 2013 року № 975 «Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі

(смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві», що є підставою для зменшення сум відшкодування моральної шкоди кожному потерпілому.

Виплати на лікування і реабілітацію, а також отримання одноразової грошової допомоги військовослужбовцями є частиною системи їх соціального захисту та не має відношення до позовних вимог про стягнення із відповідача відшкодування спричиненої потерпілим внаслідок ДТП моральної шкоди.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 15 квітня 2025 року у справі № 944/447/22 (провадження № 51-5400км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126693845>

На переконання представника цивільного відповідача, при вирішенні цивільного позову судами не враховано, що у військовій частині не передбачено кошторисом виділення коштів для відшкодування моральної (немайнової) шкоди потерпілим, що в свою чергу призведе до надмірних (незапланованих) витрат державних коштів, які могли б бути використані на оборону України.

Відсутність бюджетних коштів у військовій частині та/або непередбачення таких видатків кошторисом не є підставою для зменшення сум відшкодування моральної (немайнової) шкоди, заявлених у цивільних позовах потерпілих.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 15 квітня 2025 року у справі № 944/447/22 (провадження № 51-5400км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126693845>

Захисник не погоджується з визначеним судом на користь потерпілого розміром моральної шкоди, аргументуючи свої твердження тим, що розмір моральної шкоди має доводитись стороною обвинувачення та потерпілим у спосіб, визначений процесуальним законом, зокрема, і шляхом проведення відповідної експертизи. На його думку, встановлення судом у вирокі розміру моральної шкоди без урахування передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК експертного дослідження, є неприпустимим.

Вимоги п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК стосуються саме повноважень органу досудового розслідування та визначають підстави, за яких слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи для встановлення розміру шкоди немайнового характеру з метою правильної правової кваліфікації дій особи. При цьому, визначення розміру моральної шкоди, яка була заподіяна потерпілому, є прерогативою виключно суду, який з урахуванням обставин, вказаних у ст. 23 ЦК, встановлює суму грошового стягнення, яку необхідно компенсувати особі, яка зазнала моральних страждань внаслідок протиправних дій обвинуваченого. Отже, проведення відповідного експертного дослідження з метою встановлення моральних страждань у потерпілого не обов'язковим для визначення розміру передбаченого положеннями ст. 1167 ЦК відшкодування.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 23 березня 2023 року у справі № 127/35822/21 (провадження № 51-3909км22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109747824>

На обґрунтування доводів касаційної скарги цивільний відповідач зазначає, що розмір стягнутих з нього сум моральної шкоди є завищеним та не відповідає практиці Верховного Суду в такій категорії справ.

Гроші виступають еквівалентом завданої моральної шкоди. Грошові кошти, як загальний еквівалент всіх цінностей, в економічному розумінні «трансформують» шкоду в загальнодоступне вираження, а розмір відшкодування «обчислює» шкоду. Розмір визначеної компенсації повинен, хоча б наближено, бути мірою моральної шкоди та справедливої сатисфакції потерпілому. При визначенні компенсації моральної шкоди враховуються характер правопорушення, глибина фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступінь вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, інші обставини, які мають істотне значення, вимоги розумності і справедливості.

Розмір відшкодування моральної шкоди перебуває у взаємозв'язку з фізичним болем, моральними стражданнями, іншими немайновими втратами, яких зазнала потерпіла особа.

Тож розмір відшкодування моральної шкоди не є сталою величиною, а визначається судом в кожному конкретному випадку з урахуванням всіх обставин справи.

Колегія суддів Верховного Суду погодилася з висновками апеляційного суду за результатом оцінки вироку місцевого суду в частині мотивування підстав до задоволення цивільного позову та вважає, що розмір відшкодування моральної шкоди було визначено, виходячи із засад розумності, виваженості та справедливості, а також з урахуванням фізичних та моральних страждань потерпілих, одні з яких безповоротно втратили батька та сина, а інші отримали внаслідок ДТП тілесні ушкодження середньої тяжкості. Потерпілими перенесені моральні страждання у виді порушення звичного способу та ритму життя, необхідності тривалого лікування, стороннього догляду, емоційної напруги, тривоги, стресу, відчуття болю та безпорадності.

Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 14 січня 2026 року у справі № 571/244/25 (провадження № 51-2214км25) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133421571>

3. Упущена вигода

У касаційній скарзі представник цивільного позивача ТОВ стверджує, що місцевий суд не надав належної оцінки доказам, які підтверджують упущену цивільним позивачем вигоду внаслідок протиправної поведінки засудженого, проігнорував те, що засуджений визнав вину та протягом тривалого часу використовував свій вебсайт, де пропонував для продажу контрафактний товар, чим зменшив продажі оригінального товару, та не врахував маркетингових підходів, якими обґрунтовано

розмір упущеної вигоди (за правилом «упущена вигода не може бути менша, ніж дохід порушника» та «витіснення оригінального товару контрафактним»).

Верховний Суд відхилив наведені аргументи, вказавши, що при визначенні майнової шкоди у справах про порушення прав інтелектуальної власності суд враховує доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Зі змісту обвинувального акта, убачається, що обвинувачений завдав ТОВ матеріальну шкоду у сумі 69 181,18 грн.

З оскаржених судових рішень підтверджується, що в основу висновку про розмір завданої кримінальним правопорушенням матеріальної шкоди суди поклали результати належно проведених на стадії досудового розслідування економічних експертиз у сфері інтелектуальної власності, оформлені висновками експерта.

Разом з тим, зі змісту вказаних експертних висновків, на які посилалися суди при визначенні суми матеріальної шкоди, вбачається, що експерт проводив розрахунок матеріальних збитків, завданих правовласнику знаків для товарів і послуг ТОВ внаслідок їх незаконного використання, зокрема, у формі упущеної вигоди та дійшов висновків, що сумарний розмір збитків, завданих цивільному позивачу, становить 69 181,18 грн. Також, посилаючись на практику Верховного Суду України, експерт у своєму висновку врахував, що один контрафактний примірник товару витісняє з ринку один оригінальний товар, при цьому за основу експерт узяв ціну ліцензійного продукту, встановлену правовласником, та фактично врахував і наведені в касаційній скарзі методики розрахунку втраченого заробітку. Таким чином зазначений у судових рішеннях розмір матеріальних збитків, завданих ТОВ, відповідає визначеному розміру матеріальних збитків у висновках експерта.

При цьому слід зазначити, що матеріалами справи підтверджується те, що в розпорядженні експерта були всі необхідні матеріали, зокрема, і наданий ТОВ лист з актуальними цінами на оригінальну продукцію торговельної марки.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 29 листопада 2023 року у справі № 523/7730/21 (провадження № 51-4151км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476512>

На переконання цивільних позивачів, суд дійшов помилкового висновку про відмову у задоволенні позовних вимог в частині стягнення упущеної вигоди, оскільки пред'явлені фактичні дані свідчать про те, що вантажний фургон-рефрижератор до ДТП використовувався у комерційних цілях і на час ремонту підприємство не мало змоги його експлуатувати.

Верховний Суд погодився із висновком суду апеляційної інстанції, що позовні вимоги ТОВ про стягнення упущеної вигоди не підлягають до задоволення.

Відмовляючи у задоволенні цивільного позову колегія суддів апеляційного суду вказала, що вантажний фургон-рефрижератор належний фізичній особі, перебував в оренді ТОВ без нотаріального посвідчення правочину, що робить такий договір нікчемним.

Крім цього, апеляційний суд вказав, що надані ТОВ копії актів здачі-прийняття робіт, копії банківської роздруківки та акту звірки не мають жодного посилання на договір перевезення, укладеного з ПрАТ, та залучення у зв'язку з цим для виконання вказаного договору перевезення саме автомобіля, а позиція цивільного позивача базується на розрахунку можливого прибутку у разі використання автомобіля в майбутньому періоді, що є теоретичним припущенням, яке побудоване на можливих очікуваннях отримання певного доходу, не підтверджується жодними належними документами, що свідчили б про конкретний розмір прибутку, який міг би і повинен був отримати ТОВ.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 14 листопада 2024 року у справі № 175/4023/21 (провадження № 51-7664км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123193829>

4. Витрати на поховання

У касаційній скарзі захисник стверджував про неправильне вирішення місцевим судом цивільного позову, який обґрунтовуючи своє рішення зазначив, що завдана матеріальна шкода на організацію поховання, поминальний обід у зазначеному потерпілою розмірі, підтверджена документально, а тому цивільний позов в цій частині задовольнив в повному обсязі.

Задовольняючи касаційні вимоги Верховний Суд зазначив, що витрати, пов'язані з проведенням поминальних обідів, які проводяться після поховання, не належать до витрат на поховання та не підлягають стягненню в порядку відшкодування матеріальної шкоди.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 27 квітня 2023 року у справі № 617/1605/18 (провадження № 51-942км22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110569339>

VII. СПІВВІДНОШЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ І СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

У касаційній скарзі представник цивільного позивача вказує, що визнаючи засудженого винуватим за ч. 2 ст. 367 КК (службова недбалість, що спричинила тяжкі наслідки) суди дійшли суперечливих висновків про відсутність факту заподіяння діями засудженого дійсної прямої шкоди АТ «Укрпошта» та безпідставно відмовили у позові, оскільки обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення є саме настання тяжких наслідків, у цьому разі матеріальної шкоди, яку має бути стягнуто з засудженого.

Службова недбалість належить до злочинів із матеріальним складом, який за ч. 2 ст. 367 КК визнається закінченим із моменту спричинення тяжких наслідків.

Настання тяжких наслідків від службової недбалості є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 367 КК. Відсутність таких наслідків може свідчити про вчинення службовою особою лише дисциплінарного чи адміністративного проступку.

Місцевий суд дійшов суперечливих висновків, оскільки визнав доведеним обвинувачення, пред'явлене особі, й засудив його за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 367 КК, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони якого є наявність тяжких наслідків у вигляді спричинення державним інтересам матеріальних збитків, проте, при вирішенні цивільного позову представника потерпілого, одночасно встановив, що діями обвинуваченого не була заподіяна дійсна шкода АТ «Укрпошта», чим фактично поставив під сумнів наявність в діянні засудженого об'єктивної сторони, як елементу складу вчиненого ним кримінального правопорушення.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 06 червня 2024 року у справі № 308/5823/18 (провадження № 51-69км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119653424>

Представник потерпілої вважає, що відповідно до встановлених судами обставин, потерпілій заподіяно шкоду саме у зв'язку з недбалими діями приватного нотаріуса, яка здійснила запит до Реєстру прав на нерухоме майно та їх обтяжень лише за реєстраційним номером об'єкта нерухомого майна, унаслідок чого не було отримано даних щодо наявності зареєстрованого рішення суду про арешт на квартиру, а не через подання будь-яких підроблених документів.

За встановлених фактичних обставин саме недбалі дії засудженої-приватного нотаріуса (перевірка об'єкта нерухомого майна не за всіма ідентифікаторами за наявності обтяжень у виді арешту) призвели до відповідних наслідків, при цьому відомостей про визнання договору купівлі-продажу квартири підробленим документом, який став правовою підставою для реєстрації правочину, матеріали кримінального провадження не містять.

Отже, обґрунтовуючи своє рішення, місцевий суд дійшов передчасного висновку стосовно підстав відмови у задоволенні цивільного позову, оскільки такі висновки суперечать встановленим судом обставинам справи, а також не узгоджуються з точним змістом ч. 2 ст. 27 Закону «Про нотаріат».

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 13 лютого 2025 року у справі № 643/3313/21 (провадження № 51-4101км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125265399>

Представник цивільного позивача вважає необґрунтованою відмову у задоволенні цивільного позову з підстав того, що заявлені вимоги виходять за межі пред'явленого засудженому обвинувачення.

Сума відшкодування за цивільним позовом у кримінальному провадженні не обов'язково має збігатися з розміром завданої злочином шкоди, вказаним

в обвинуваченні, яке суд визнав доведеним. Заподіяна кримінальним правопорушенням шкода як обставина, що впливає на його кваліфікацію та вирішення інших питань, пов'язаних із притягненням особи до кримінальної відповідальності, та відшкодування збитків як спосіб захисту порушеного цивільного права і компенсаційний механізм мають неоднакову юридичну природу, відрізняються за критеріями визначення і правовими наслідками.

Розмір відшкодування збитків є предметом позовних вимог у межах заявленого цивільного позову, доводиться цивільним позивачем (потерпілим) самостійно за правилами цивільного судочинства з дотриманням приписів ч. 5 ст. 128 КПК і не охоплюється межами обвинувачення, яке висувається прокурором в обвинувальному акті або постанові про зміну обвинувачення в суді і обов'язок доказування якого покладається на державного обвинувача.

Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 24 квітня 2024 року у справі № 644/1546/23 (провадження № 51-7168км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118651171>

VIII. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ

У касаційній скарзі потерпілий в обґрунтування своїх вимог вказує, що місцевим судом безпідставно не взято до уваги його заяви про збільшення позовних вимог, які були зумовлені продовженням лікування під час розгляду кримінального провадження в суді, інфляційними процесами та затягуванням справи зі сторони обвинувачених по справі.

Задовольняючи касаційні вимоги Верховний Суд зазначив, що кримінальне процесуальне законодавство не містить застережень щодо внесення змін до цивільного позову під час судового розгляду, включаючи можливість збільшення позовних вимог.

Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 15 травня 2024 року у справі № 129/2809/19 (провадження № 51-7059км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119168560>

Аналогічні правові позиції:

Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 19 серпня 2024 року у справі № 521/3869/22 (провадження № 51-2123км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121222146>

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 11 лютого 2025 року у справі № 524/2878/21 (провадження № 51-5327км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125162527>

У касаційній скарзі представник потерпілої не погоджується із ухвалою апеляційного суду, який приймаючи своє рішення про зміну вироку в частині цивільного позову, залишив поза увагою те, що зменшивши розмір стягнення моральної шкоди зі страхової компанії на користь потерпілих, фактично зменшив її загальний розмір, визначений судом першої інстанції, про що не порушувалось питання в апеляційній скарзі. До того ж вважає посилання апеляційного суду на те,

що перерозподіл сум моральної шкоди і стягнення їх з власника джерела підвищеної небезпеки не передбачено законом, такими, що суперечать законодавству.

Верховний Суд погодився із такими аргументами звернувши увагу на те, що підставою для зменшення судом розміру страхового відшкодування, яке підлягає стягненню зі страховика, є передусім зменшенням доведеної шкоди, яка повністю покривається страховиком. У разі зменшення судом розміру страхового відшкодування, яке підлягає стягненню із страхової компанії як страховика, суми відшкодування між ним та страхувальником, як власником джерела підвищеної небезпеки, за участі якого трапилась ДТП, перерозподілу не підлягають.

Натомість, у разі зменшення зобов'язання страховика без зменшення загального розміру шкоди, що підлягає відшкодуванню, сума підлягає перерозподілу шляхом збільшення відповідальності власника джерела підвищеної небезпеки, не покритої договором страхування.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 11 жовтня 2023 року у справі № 711/1393/20 (провадження № 51-3032км21) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114158816>

На переконання представника цивільного відповідача суд першої інстанції, розглянувши кримінальне провадження за правилами ч. 3 ст. 349 КПК, не перевіряв обґрунтованості цивільного позову до МТСБУ, не дослідив доказів на підтвердження позовних вимог.

Суд першої інстанції, не дослідивши докази щодо обґрунтованості цивільного позову в кримінальному провадженні та застосувавши положення ч. 3 ст. 349 КПК, допустив істотне порушення вимоги кримінального процесуального закону. У разі, коли представник відповідача просить відмовити у задоволенні позовних вимог, суд зобов'язаний належним чином з'ясувати доведеність підстав та розміру позовних вимог. Вирок суду в частині відшкодування матеріальної шкоди, постановлений без дослідження доказів, не може вважатися законним та обґрунтованим.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 23 жовтня 2024 року у справі № 943/207/24 (провадження № 51-3717км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122638188>

У касаційній скарзі сторона захисту стверджувала про те, що місцевий суд усупереч вимогам КПК безпідставно приєднав до матеріалів кримінального провадження цивільний позов дружини загиблого потерпілого та визнав її цивільним позивачем, а також здійснив судовий розгляд.

Верховний Суд відхилив зазначені доводи вказавши, що цивільне процесуальне законодавство не позбавляє можливості особу, яка має намір звернутися із позовом, уповноважити іншу особу подати від її імені такий позов до суду або ж надіслати його поштою. Не встановлено таких заборон і нормами КПК.

Перевіркою матеріалів кримінального провадження встановлено, що потерпілий у підготовчому судовому засіданні місцевого суду подав цивільний позов про стягнення з обвинуваченого на свою користь завданої матеріальної шкоди,

а також на підставі нотаріально посвідченої довіреності долучив заяву про визнання цивільним позивачем дружини загиблого потерпілого та її цивільний позов до обвинуваченого.

Верховний Суд дійшов висновку, що подання потерпілим, на підставі нотаріально посвідченої довіреності, цивільного позову, підписаного його автором (дружиною загиблого потерпілого), є лише способом надходження до місцевого суду письмового тексту цієї позовної заяви. Такий спосіб звернення особи до суду з позовною заявою не суперечить вимогам ані КПК, ані ЦПК.

Отже, місцевий суд підставно, з дотриманням вимог ст. 128 КПК, статей 48, 174, 175 ЦПК визнав дружину загиблого потерпілого цивільним позивачем у цьому кримінальному провадженні та приєднав до матеріалів кримінального провадження поданий нею цивільний позов, про що постановив умотивовану ухвалу, а надалі з урахуванням вимог ст. 180 ЦПК, ст. 1187 ЦК розглянув та задовольнив його.

Водночас захисник в касаційній скарзі не наводить обґрунтувань того, яким чином розгляд місцевим судом кримінального провадження щодо загиблого потерпілого без участі цивільного позивача (дружини загиблого потерпілого) вплинув на законність та обґрунтованість ухваленого цим судом вироку.

Крім того, дружина загиблого потерпілого брала участь у апеляційному розгляді цього кримінального провадження та нею було реалізовано її право на висловлення позиції щодо встановлених місцевим судом у вирoku обставин кримінального провадження та аргументів сторони захисту, що підтверджується звуко-, відеозаписом судового засідання апеляційного суду від 16 січня 2024 року.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 18 червня 2024 року у справі № 190/580/22 (провадження № 51-1361км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119941029>

За твердженням сторони захисту місцевий суд всупереч вимогам КПК здійснив судовий розгляд без належного повідомлення потерпілої (дружини загиблого потерпілого) та без її участі, що є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

Верховний Суд не погодився із таким аргументом, оскільки відповідно до вимог ст. 61 КПК цивільний позивач є самостійним учасником кримінального провадження, який у разі незгоди із ухваленими судами рішеннями може самостійно їх оскаржити. Тож доводи касаційної скарги сторони захисту в інтересах цивільного позивача є фактично реалізацією процесуальних прав, які належать іншому учаснику процесу.

Водночас захисник в касаційній скарзі не наводить обґрунтувань того, яким чином розгляд місцевим судом кримінального провадження щодо засудженого

без участі цивільного позивача (дружини загиблого потерпілого) вплинув на законність та обґрунтованість ухваленого цим судом вироку.

Крім того, дружина загиблого потерпілого брала участь у апеляційному розгляді цього кримінального провадження та нею було реалізовано її право на висловлення позиції щодо встановлених місцевим судом у вирокі обставин кримінального провадження та аргументів сторони захисту, що підтверджується звуко-, відеозаписом судового засідання апеляційного суду.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 18 червня 2024 року у справі № 190/580/22 (провадження № 51-1361км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119941029>

В обґрунтування доводів поданої касаційної скарги цивільний відповідач зазначає, що суди безпідставно стягнули з нього судовий збір, оскільки це суперечить висновку об'єднаної палати Касаційного кримінального суду.

Задовольняючи цю касаційну вимогу, Верховний Суд зазначив, що поняття «судові витрати» є більш широким, ніж поняття «процесуальні витрати». Вичерпний перелік видів процесуальних витрат міститься у ст. 118 КПК, а їхній розподіл регламентовано ст. 124 цього Кодексу. Зокрема, законодавець визначив такі види процесуальних витрат, які складаються: з витрат на правову допомогу; з витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження; з витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів; з витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів (див., наприклад, постанову Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 23 січня 2019 року в справі № 187/291/17).

На переконання Верховного Суду кримінальний процесуальний закон не передбачає стягнення судового збору з учасників судового провадження при вирішенні цивільного позову в межах кримінального провадження.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 14 січня 2026 року у справі № 571/244/25 (провадження № 51-2214км25) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133421571>

У касаційних скаргах стверджувалось про безпідставне посилення представника цивільного позивача на висновки судово-економічної та додаткової судово-економічної експертиз через те, що представникам цивільного позивача не відкривалися матеріали кримінального провадження в порядку ст. 290 КПК і вони не ознайомилися з ними.

Ознайомлення представників цивільного позивача з матеріалами кримінального провадження в частині, що стосується вчиненого кримінального правопорушення та завданої матеріальної шкоди може відбуватися і після завершення виконання вимог ст. 290 КПК, що не суперечить вимогам КПК.

Постанова ОП ККС ВС від 10 лютого 2025 року у справі № 757/11969/18-к (провадження № 51 5885км19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125228095>

На обґрунтування касаційних вимог захисники вказували, що цивільний позивач не оскаржував виправдувальний вирок місцевого суду, а тому, скасовуючи цей вирок, апеляційний суд допустив істотне порушення вимог кримінального процесуального закону.

Фактично перегляд апеляційним судом виправдувального вироку місцевого суду зумовлює вирішення ним усіх тих питань, які повинен був би вирішити місцевий суд у випадку постановлення обвинувального вироку.

Такому твердженню кореспондує і норма п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК, згідно з якою у мотивувальній частині вироку суду апеляційної інстанції, у разі визнання особи винуватою, у тому числі зазначаються підстави для задоволення цивільного позову або відмови у ньому.

Об'єднана палата ККС дійшла висновку, що скасування виправдувального вироку суду першої інстанції з подальшим ухваленням апеляційним судом обвинувального вироку у всіх випадках тягне за собою необхідність вирішення апеляційним судом цивільного позову, заявленого у порядку ст. 128 КПК.

Постанова ОП ККС ВС від 10 лютого 2025 року у справі № 757/11969/18-к (провадження № 51-5885км19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125228095>

У касаційній скарзі представник потерпілої стверджував, що суд апеляційної інстанції не вирішив питання щодо процесуальних витрат, понесених потерпілою у зв'язку із заявленим цивільним позовом.

Відповідно до ч. 3 ст. 124 КПК якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, не приймаючи рішення про новий судовий розгляд, змінить судове рішення або ухвалить нове, він відповідно змінює розподіл процесуальних витрат.

Як вбачається зі змісту касаційної скарги, процесуальні витрати, понесені потерпілою, стосуються також пред'явленого цивільного позову у кримінальному провадженні.

Ухвалою суду апеляційної інстанції вирок місцевого суду скасовано в частині вирішення цивільного позову та призначено новий розгляд в цій частині у суді першої інстанції в порядку цивільного судочинства.

З огляду на це, розподіл апеляційним судом процесуальних витрат, пов'язаних з пред'явленням та розглядом цивільного позову, до його остаточного вирішення не узгоджуватиметься з положеннями ч. 3 ст. 124 КПК та буде передчасним.

Невирішення питання про розподіл процесуальних витрат не може бути єдиною підставою для скасування прийнятих судами першої та апеляційної інстанцій судових рішень, оскільки не є істотним порушенням вимог КПК та не впливає

на вирішення питання кримінально-правової кваліфікації, доведеності винуватості і призначення покарання.

Означене у касаційній скарзі представника потерпілої питання щодо розподілу процесуальних витрат може бути вирішено відповідно до положень ч. 5 ст. 534 КПК, згідно з якою процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у кримінальному провадженні, вирішує суддя суду першої інстанції одноособово.

Ухвала колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 16 березня 2026 року у справі № 202/11790/24 (провадження № 51-527ск26) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134881235>

Огляд судової практики Верховного Суду щодо цивільного позову в кримінальному провадженні (актуальна практика) / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи; заст. голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, д. ю. н. Антонюк Н. О., заступник керівника департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду, к. ю. н. Зеленов Г. М. Київ, 2026. – 38 с.

Застереження: видання містить короткий огляд судових рішень Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)